

Krystyna Białoskórska

Wąchock, woj. kieleckie

Informator Archeologiczny : badania 10, 241-245

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

otwarta wczesnośredniowieczna z XI/XII w. - XIII w.

Stanowisko położone jest na polu uprawnym przy skrzyżowaniu Al. Sobieskiego z ul. Wilanowską. W czasie prac przebadano obszar 700 m². Odkryto 18 obiektów, które interpretowane są wstępnie jako pozostałości po spalonych chatkach wczesnośredniowiecznej osady otwartej. W obrębie chat uchwycono ślady palenisk z dużą ilością przepalonych kamieni. Odkryte obiekty zawierały liczne fragmenty ceramiki, kości zwierzęce, łuski rybie a także przęślik /m.in. z lupku wołyńskiego/ oraz szydła kościane.

Na podstawie materiału zabytkowego osadę można datować wstępnie na XI/XII w. - XIII w. Stanowisko jest silnie niszczone przez orkę.

Materiał zabytkowy znajduje się w Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej, Warszawa, ul. Czcionki 26.

Badania będą kontynuowane.

WĄCHOCK
woj. kieleckie

Wojewódzki Konserwator
Zabytków w Kielcach

Badania prowadziła dr Krystyna Białoskórska. Finansował WKZ w Kielcach. Siódmy sezon badań. Opactwo OO Cystersów, budowle wczesnośredniowieczne z XI, XII i I połowy XIII w. /z przekształceniami XVI-XVII w./.

Badania koncentrowały się w dalszym ciągu na zespołach problemów wyodrębnionych w sprawozdaniu za poprzednie sezony /1974-75/. Wyniki ostatniej kampanii zostaną omówione zgodnie z chronologicznym następstwem zagadnień.

1. Okres wyprzedzający fundację opactwa cysterskiego.

Najnowsze znaleziska potwierdziły istnienie co najmniej dwóch odrębnych faz kulturowych: młodszej, wiążącej się z odsłoniętymi w latach 1974-75 relikdami nieznanej budowli kościelnej i starszej - przynależnej do czasu przed jej budową. Jednocześnie umożliwiły one sprecyzowanie przeznaczenia i chronologii owej świątyni, która wraz z ujawnionymi znacznymi pozostałościami kamiennego budynku mieszkalnego, wchodziła w skład rozległego założenia typu rezydencjonalnego, funkcjonując, jako kaplica pałacowa.

1. Kaplica i palatium. Znany na podstawie odkrytych dotąd fragmentów rzut korpusu nawowego i prezbiterium kaplicy, wzbogacił się o ko-

lejn istotny element, a mianowicie o rozbudowany trójdzielny masyw zachodni /westwerk/, złożony z prostokątnej wieży centralnej wznoszącej się częściowo nad emporą, częściowo nad obszerną kruchtą wydatnie wysuniętą przed jej elewację frontową oraz z flankujących wieżę prostokątnych aneksów z zamykającymi je od wschodu łukowatymi wnękami i wieżyczkami schodowymi usytuowanymi od strony zachodniej. Charakterystycznym szczegółem ukształtowania kruchty jest ponadto wielka półkolista wnęka wypełniająca całą szerokość fasady, której rewers zdobiły dodatkowo niewielkie płytkie nisze, prawdopodobnie w liczbie czterech. Niezależnie od tego, odnaleziono kolejny odcinek północny ściany korpusu nawowego z resztkami dwóch dalszych wnęk. Wszystkie te elementy przechowały się w postaci negatywu fundamentów. Pełna długość zewnętrzna budowli łącznie z masywem wynosiła 20,5 m przy szerokości westwerku około 16 m. Relikty zachodniej partii kaplicy odsłonięto na obszarze odpowiadającym południowo-zachodniej części wirydarza i zachodnim przęsłom południowej galerii krużganku.

Pozostałości budynku pałacowego wystąpiły w obrębie trzech pomieszczeń przyziemia zachodniego skrzydła klasztoru XIII-wiecznego, wyzyskane tam jako fundamenty i dolne partie murów naziemnych, a także wewnątrz północnej i zachodniej galerii krużganku, gdzie przetrwały jedynie jako ślady po rozebranych murach kamiennych i po posadowieniu posadzki. Wśród odsłoniętych dotąd fragmentów, stanowiących część znacznie większego założenia, uchwytnie są niemal w całości trzy, zapewne prostokątne sale parteru palatium tworzące amfiladę; z tego dwie skrajne, pokrywające się częściowo z obecnym cellarium i refektarzem konwersów, posiadają poziom użytkowy o około 1 m niżej w stosunku do poziomu pomieszczenia środkowego, pełniącego prawdopodobnie funkcję centralnie usytuowanej reprezentacyjnej sieni. Wśród ocalałych elementów poszczególnych wewnątrz trzeba wymienić schody i dół przynależnego do nich ciosowego portalu, łączącego sieni z salą południową, a także posadzkę ułożoną z płaskich nieregularnych, lecz starannie zestawionych płyt piaskowcowych, zachowaną w bardzo dobrym stanie w obydwu salach skrajnych i fragmentarycznie w sieni; na osi wejścia pomieszczenia południowego tworzy ona wielką kompozycję o charakterze koncentrycznych pierścieni. Mury palatium wzniesiono przy użyciu płaskich płyt i omłotowanych wydłużonych prostokątnych bloków piaskowca /przeważnie czerwonego/ małego i średniego formatu, układanych w regularne warstwy i wiązanych zaprawą wapienną o zabarwieniu różowym. Przebadana część pałacu odpowiada odcinkowi długości 27,5 m. Co się tyczy szerokości, przy obecnym stanie badań da się ona ustalić tylko w odniesieniu do krańca północnego, gdzie wynosiła około 11,5 m. Usytuowanie budynku wskazuje na zgodność jego osi podłużnej z kierunkiem północno-południowym; kaplica zajmowała w stosunku do niej położenie prostopadłe i posiadała bezpośrednie połączenie z głównym korpusem palatium. Cechy formalne oraz zastosowana technika budowlana pozwalają datować całość zespołu na około połowę XI w.

2. Okres poprzedzający budowę rezydencji. Dadzą się do niego odnieść dwie zróżnicowane rozmiarami i kształtem jamy odsłonięte na obszarze zajmowanym przez masyw zachodni kaplicy. Jedna z nich, częściowo uszkodzona wkopem fundamentowym fasady kruchty oraz posadowionym w niej XIII-wiecznym obiektem przemysłowym, miała formę regularnego owalu /około 1,4 x 1,2 m/ z charakterystycznym pierścieniowym układem licznych dużych i drobnych plam spalenizny występujących w jej obrębie; w wypełniku uderza zupełny brak materiału typowego dla XIII-wiecznej warstwy niwelacyjnej. Druga jama, a raczej nieforemny dołek wygrzebany w piasku, wystąpiła w odległości około 2,6 m na wschód od obiektu pierwszego; w jej wypełniku dominowała spalenizna i węgle drzewne zmieszane z dużą ilością małych kulistych i owoidalnych przepalonych przedmiotów przypominających wyglądem miniaturowe szyszeczki lub owoce jakiejś rośliny. Wraz z nimi odnaleziono też kilka szklanych skorodowanych rurkowatych paciorków i fragment narzędzia krzemiennego. Dla sprecyzowania chronologii i przeznaczenia obydwu obiektów konieczne są dalsze badania. Druga jama wydaje się przynależać do przedchrześcijańskiej fazy Wąchocka, będąc może śladem bądź obrządku grzebalnego, bądź jakichś zabiegów magicznych.

II. Opactwo XII-wieczne.

Kwestia ta nie da się na razie rozstrzygnąć jednoznacznie ze względu na początkowy stan badań. Niemniej są pewne podstawy do przypuszczeń, że stwierdzone ostatnio fakty, pozostają w związku z klasztorem wzniesionym przez fundatora. Dotyczy to elementów ujawnionych w obrębie dawnego cellarium i północnego krańca zachodniej galerii krużganku, wśród których na szczególną uwagę zasługują: a/ całkowita rozbiorca północnej części palatium dokonana przed XIII w. i b/ datująca się z tego samego okresu przebudowa sali sąsiadującej od północy z sienią pałacu, polegająca na zmniejszeniu jej rozmiarów o szerokość obecnego krużganku przez likwidację ściany wschodniej i wybudowanie nowego muru w miejscu, gdzie wznosi się teraz odnośna ściana skrzydła XIII-wiecznego, wyzyskująca skądinąd w dolnej partii wspomnianą konstrukcję wcześniejszą oraz na zniesieniu, a następnie ponownym wymurowaniu północnej ściany sali, wykorzystanej częściowo w XIII w. dla ustawienia na jej resztkach międzynawowego filaru cellarium. Interesującym szczegółem związanym z omawianą fazą jest półkolista absyda przylegająca pierwotnie od zewnątrz do nowo wzniesionej ściany wschodniej, rozebrana w trakcie XIII-wiecznych robót budowlanych; jej ślady wystąpiły na obszarze krużganka. Nasuwa się domysł, że opisane zmiany są wynikiem prac adaptacyjnych, mających na celu przystosowanie dawnego palatium do potrzeb sprowadzonych w r.1179 cystersów. O jakie części owego pierwotnego klasztoru chodzi, mogą wyjaśnić dalsze badania.

III. Okres budowy XIII-wiecznego założenia klasztornego.

Dokumentują go znaleziska z terenu wirydarza oraz południowej i zachodniej galerii krużganku. Są to:

1. relikty trzech dalszych obiektów przemysłowych związanych z puszczalnią z pozyskiwaniem żelaza i metali kolorowych, ocalałe w postaci jam o zróżnicowanych rozmiarach i kształcie, wypełnionych materiałem zabytkowym charakterystycznym dla XIII-wiecznego placu budowy /odpady produkcyjne i destrukty różnych odmian budulca ceglanego i kamiennego/, jak również fragment brukowanej ścieżki szerokości około 50 cm. zachowanej na długości około 3,7 m, biegnącej ze wschodu na zachód pomiędzy dwoma szeregami pieców metalurgicznych, wykonanej może dla lepszego dostępu do poszczególnych urządzeń.
2. pochówki, dokonane na obszarze przylegającym bezpośrednio do istniejącej jeszcze wówczas wspomnianej absydy wznoszącej się przy nowej wschodniej ścianie przebudowanego palatium /groby nr 22 i 27/. Uległy one częściowemu uszkodzeniu późnośredniowiecznymi wkopami grobowymi; w obydwu wypadkach zastosowano drewnianą obudowę ścian grobu wzmocnioną kółkami. Do okresu budowy opactwa XIII-wiecznego da się odnieść z całą pewnością tylko grób nr 27, przy czym czynnikiem datującym jest jego zasyp złożony wyłącznie z odpadów budowlanych. Za analogicznym datowaniem pochówku nr 22 przemawiają natomiast jedynie identyczne rozmiary i forma drewnianej obudowy. Jeszcze trudniejsza do rozstrzygnięcia jest chronologia trzeciego grobu /nr 4/ ujawnionego w bliskim sąsiedztwie dwóch poprzednich, wyróżniającego się obecnością kamiennej obudowy i takiegoż wieka, wykonanych z dosyć starannie opracowanych płyt piaskowcowych łączonych zaprawą wapienną. Jej sprecyzowanie uniemożliwia fakt częściowego uszkodzenia sarkofagu i dwukrotnego wtórnie jego wykorzystania dla celów grzebalnych w okresie późnego średniowiecza.

IV. Architektura opactwa XIII-wiecznego.

W efekcie badań przeprowadzonych w obrębie przyziemia skrzydła zachodniego oraz w zachodniej i północnej galerii krużganku, udało się ustalić:

1. pierwotny układ przestrzenny refektarza konwersów, który otrzymał postać trójprzęsłowej sali o wymiarach 15 x 7,8 m /bez podziału na nawy/ i
2. fakt przetrwania dalszych znacznych fragmentów wirydarzowej elewacji krużganku ujawnionych w graniczących ze sobą przęsłach galerii północnej i zachodniej.

V. Dzieje zabytku w późnym średniowieczu i czasach nowożytnych.

Dla okresu tego istotne znaczenie posiadają obserwacje i znaleziska dokonane w przyziemiu skrzydła zachodniego i w krużgankach. Są to:

1. nowe materiały pozwalające określić zakres i charakter przekształceń, jakim poddano w I połowie XVII wieku wnętrze refektarza konwersów. Polegały one na wydatnym obniżeniu wysokości i podziale dawnej sali na dwa mniejsze pomieszczenia z zastosowaniem sklepień wspartych na wolnostojących filarach dzielących przestrzeń na dwie nawy. Z fazą tą wiąże się również fundament innej, nigdy nie zrealizowanej ściany działowej odsłonięty w południowym krańcu sali sąsiadującej z sienią skrzydła.
2. groby odnalezione w obrębie przebadanych obydwu galerii krużganku, ogółem odsłonięto 25 kompletnie lub fragmentarycznie zachowanych pochówków szkieletowych orientowanych /wyjąwszy jeden/ głową na zachód. Wszystkie one zostały dokonane wewnątrz istniejącego już krużganku romańskiego, przy czym najstarsze datują się odnieść najwcześniej do około połowy XIII w. Najmłodszy z odkrytych grobów zwrócony w odróżnieniu od pozostałych, głową na północ, pochodzi z II połowy XVII lub nawet XVIII stulecia. Nigdzie nie stwierdzono wyposażenia. Wiele przemawia za tym, że są to groby ludzi świeckich, którzy za szczególniejsze zasługi położone dla opactwa, dostąpili zaszczytu pogrzebania w obrębie murów klasztoru. Praktyka ta począwszy od XIII wieku była u cystersów szeroko rozpowszechniona.

Badania będą kontynuowane.

WIECKO, gm. Czersk
woj. bydgoskie

Uniwersytet Łódzki
Katedra Archeologii

Badania prowadziła Pomorska Ekspedycja Archeologiczna Uniwersytetu Łódzkiego. Autor sprawozdania mgr Maciej Trzciniński. Finansował Uniwersytet Łódzki i Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy. Pierwszy sezon badań. Osada wczesnośredniowieczna.

Były to badania sondażowe na półwyspie Wiecko, położonym w zachodniej części jeziora o tej samej nazwie.

Wyznaczono 3 odcinki, przecinające cały półwysp na osi północ-południe. Pozwoliły one na uchwycenie pierwotnego zasięgu wyspy. Nie odkryto śladów żadnej konstrukcji. Materiał ceramiczny sprawiał wra-